

ОНТОЛОГІЯ ЛЮДИНИ ЯК ПРОЄКТ МАЙБУТНЬОГО

Хміль В. В. *Український державний університет науки і технологій (м. Дніпро, Україна), broun79@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4710-6681.*

Мова йде про нову парадигму в антропології, що з'явилася під впливом праць Гартмана, Гайдегера, Сартра та ін., які звернули увагу на процес «становлення» людини. Новий напрямок мислення показав застарілість поглядів традиційного європейського гуманізму. Об'єктивний погляд на людину з позицій онтології визначає її через закономірності існування в природному, соціально-культурному середовищі, проте суб'єктивність людини народжується в екзистенційному просторі, з правом вибору життєвої стратегії, становлення людини можливе тільки через олюднене буття.

Ключові слова: людина, об'єктивність, суб'єктивність, парадигма, буття людини

HUMAN ONTOLOGY AS A PROJECT OF THE FUTURE

Khmil V. V., *Ukrainian State University of Science and Technology (Dnipro, Ukraine), broun79@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4710-6681.*

We are talking about a new paradigm in anthropology, which appeared under the influence of the works of Hartmann, Heidegger, Sartre and others, who drew attention to the process of "becoming" a person. The new direction of thinking showed the obsolescence of the views of traditional European humanism. An objective view of a person from the standpoint of ontology determines him through the laws of existence in a natural, socio-cultural environment, however, the subjectivity of a person is born in an existential space, with the right to choose a life strategy, the formation of a person is possible only through humanized existence

Keywords: man, objectivity, subjectivity, paradigm, human being

Гострі суперечності між країнами тоталітарних та демократичними режимів приводять до того, що пересічна людина губиться у виборі свого майбутнього – їй незрозуміло, станеться воно у неї чи ні. Можливості людини для реалізації своїх намірів катастрофічно зменшується. Як сказав відомий класик, людина давно перестала бути вищою цінністю, і взагалі її цінність дуже сумнівна. Проте в гуманітарних науках, які живуть надією на краще майбутнє, загострюється інтерес до людини. Недарма дисципліна «філософська антропологія» за останні десятиліття заповнила собою кафедри університетів Америки та Європи. Причини цих змін достатньо очевидні - ця наука в найменшій мірі ідеологізована, її зміст мало в чому залежить від політичних діячів та режимів. Вона спрямована на саму людину, на сенс її життя, на цінності та досягнення цілей.

Програмний проєкт побудови філософської антропології в І-й пол. 20 ст. був запропонований М. Шелером стосовно об'єднання природничих наук, філософії та релігії в єдину науку, на кшталт самостійних філософських дисциплін логіки, етики, естетики. Проте нова інтегральна наука не змогла реалізуватися через несумісні світоглядні протиріччя. Вона загрузла в нерозв'язних суперечностях, які навіть в напрямках самої філософії (фрейдизмі, екзистенціалізмі, структуралізмі) займають протилежні позиції стосовно розуміння людини.

В підсумку, філософська антропологія позбулася свого предмету й розпорошилася на низку дисциплін: соціальну антропологію, педагогічну, екзистенційну тощо, а також на регіональні антропології (медичну, військову та ін.). Проте навіть в такому “розібраному” вигляді ця дисципліна ще існує, і відмовитися від неї неможливо.

Проте філософська антропологія знайшла своє поле в іншому напрямку – в онтологічному вимірі людини. Підвалини для нової парадигми з’явилися у європейських мислителів М. Гартмана, М. Гайдегера, Ж.-П. Сартра та ін., які закладають нові сенси для духовного відродження людини.

Німецький філософ М. Гартман, який відомий своїми працями «Основоположення онтології», «Стара та нова онтологія», значно поглибив зміст категорії «буття», розширив його онтологічні рівні. Він знаходить в онтології місце для душі людини, для духовної та культурної сфери людства. В цьому плані М. Гартман не помилявся, що філософи все-таки дійшли до проблем онтології людини, яку можна зрозуміти через категорію «становлення».

В унісон з цими поглядами з’явився текст фундаментальної онтології М. Гайдегера «Буття та час». На сторінках цього твору він висловлює нетрадиційну думку, що єдиним джерелом буття є сама людина, яка своїми діями в кожному мить заново творить світ і свою долю. Поняття «буття» у М. Гайдегера вміщує в себе екзистенційне наповнення та сенси самореалізації. Людина повинна почути «покликання буття» або побачити його «просвіт», який визначає межі її свободи та надає людині надію на зміни себе та світу. Завдання відкриття істинного буття звернене не до спільноти, а персонально до самої людини, тому що інші заважають їй.

Зазначеній проблемі присвятив свої твори Ж.-П. Сартр. У своїй праці «Буття й Ніщо. Досвід феноменологічної онтології» він надає пріоритет «існуванню» людини, яка живе у вирії подій «зараз і тут», проте «сутність» її переміщена в ранг соціального статусу. Такою інверсією Сартр надає значення онтологічному виміру людини, яка реалізує свій життєвий «проект». Згадані антропологічні проекти свідчили про застарілість поглядів традиційного європейського гуманізму по відношенню до людини, яка втратила свої ціннісні орієнтири. Пошук історичних типів, моделей людини для майбутнього виявилися нікчемним. Такого ідеалу людини в філософії ще не існує й передбачити його появу теоретично неможливо. З кожною епохою людина змінюється, стає усе більше непередбачуваною в плані її подальших перетворень.

Активне осмислення онтологічного проекту привело до того, що поняття людини повинне стати таким загальнозначущим, як і філософські категорії, такі як Бог та Природа, Істина тощо. Поняття людини повинне бути домінуючим в кожному філософському аналізі.

При детальному погляді на онтологію як основу філософського знання можна побачити те, що онтологія є «перевернутою» гносеологією, оскільки вона є продуктом раціонально обробленої думки про світ. На цей момент звернув увагу киянин за народженням М. Бердяєв.

Людина є частиною складного світу, де об’єктивний погляд на неї (з позицій онтології) дає можливість визначити загальні закономірності людського

існування в природному, соціально-культурному середовищі. Такий погляд дає можливість зрозуміти людину як цілісну істоту. Проте суб'єктивність людини не належить природному світу, вона народжується в екзистенційному просторі життя, з відчуттям прихованої свободи, правом вибору життєвої стратегії.

Як же співвідносяться об'єктивність та суб'єктивність стосовно життя однієї людини? Зазначена проблема не вирішується шляхом діалектичного протиріччя, а нова парадигма засновується на принципі додатковості, тобто коли об'єктивні закономірності накладають межі на існування людини. Суб'єктивність людини представлена тут як рушійна сила для подолання зовнішніх меж. Мова йде про ситуацію, коли людина виходить за межі свого «Я», щоб з'єднатися з чимось більшим за себе - це стає початком «становлення» для неї нового буття. Проте здається, що іноді зусиль окремої людини недостатньо, щоб вплинути на зміну себе та світу. Скасувати прірву між внутрішнім світом людини та зовнішніми світами можливо завдяки олюдненню середовища її життя.

Для цього необхідно мати історичне соціально-культурне середовище, що спирається на відкрите демократичне підґрунтя - олюднене буття, яке повинне, в першу чергу, пронизувати релігійну мораль, культуру, мистецтво. Сфера олюдненого буття поступово впливає на індивідуальні структури політики, економіки, наповнюючи новими сенсами соціалізацію людини. Але дійсний вихід з'явиться пізніше у вигляді особливої ролі гуманітарного знання, місія якого в «олюдненні буття». Воно повинне пронизувати не тільки культуру, мораль, мистецтво, але й економіку, політику та державні інститути.

При цьому залишається осторонь одне з найважливіших питань: як можна людину заохотити до цього? Філософією, чатами в інтернет-просторі чи дистанційними формами навчання? Погляд на людину як на онтологічну ідею далеко не новий, достатньо згадати епоху Просвітництва та побачити як соціальні та культурні практики відчужують людини, не враховуються суб'єктивні прагнення людини, такі як емоції, почуття, духовність, сенси. Вони вважалися суб'єктивними, непередбачуваними, неконтрольованими, а тому повинні бути приборкані силою логіки та розуму.

Соціалісти та комуністи були зачаровані планами на майбутнє з керованою людиною, яка вбачалася надійним засобом реалізації державних грандіозних проєктів. Антропологи, навпаки, були шоковані, засмучені тим, що людина нищилася під владою держави. Зникав екзистенційний простір людини, заповнений духовними вимірами: почуттями, інтуїцією, звичаями, мріями та надією, що складає основу повноцінного життя.

В новій онтологічній парадигмі у 20 ст. увага почала приділятися гуманітарному знанню, місія якого в «олюдненні буття», яке повинне пронизувати не тільки культуру, мораль, мистецтво, але й економіку, політику та державні інститути.

При цьому процес «становлення» повинен надавати людині можливості обирати своє «Я», здійснити друге, метафізичне народження «людського в людині», щоб обживати новий простір свого буття, яке ми називаємо самореалізацією. Цей шлях вимагає постійного перебування людини в режимі

самовизначення в плані досягнення повноти свого буття. Він суто суб'єктивний, де людина реалізує свій потенціал через постійний діалог, пошук балансу між тим, що їй дано та тим, чого вона хоче досягти. Сьогодні Україні триває війна за право існування її як вільної держави з демократичним устроєм, за що доводиться платити кров'ю десятків тисяч кращих людей. Війна йде за створення умов для самореалізації дорослих та їх дітей.